

SVITLANA REVUTSKA
Kryvyi Rih

PSYCHOANALYTICAL INTERPRETATION OF BONDED PEASANTS' FEELINGS IN MARKO VOVCHOK'S AND M. LESKOV'S LITERARY WORKS

The article deals with psychoanalytical studying of Marko Vovchok's «Instytutka» and M. Leskov's «Toupee artist» characters' psyche domain. The great attention is paid to subhuman conditions in which the feelings of both bondmaidens are developed, their sensuous, mental and material experiences motives and sources, psychic phenomena and processes consequences peculiarities determination, and long term living in fear more specifically.

Key words: psyche (psychological state, mood, feelings, wills of the character), motives, sources, conditions of feelings of the character.

СВЕТЛАНА РЕВУЦКАЯ
г. Кривой Рог

ПСИХОАНАЛІТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПЕРЕЖИВАНИЙ КРЕПОСТНЫХ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАРКО ВОВЧОК И Н. ЛЕСКОВА

В статье предложено психоаналитическое изучение проявлений психики главных персонажей Марко Вовчок «Институтка» и Н. Лескова «Тупейный художник». Основное внимание уделено нечеловеческим условиям, в которых развиваются чувства обеих крепостных, причинам и мотивам чувственно- и мыслительно-физиологических переживаний, определены особенности последствий психических явлений и процессов, особенно – долгого пребывания человека под влиянием страха.

Ключевые слова: психика (психологическое состояние, настроение, чувства, воля персонажа), мотивы, причины, условия переживаний персонажа, психоанализ.

Стаття надійшла до редколегії 03.04.2016

УДК 82.06

ІННА РОДІОНОВА
rodiof2015@gmail.com
м. Миколаїв

ВІТАЇСТИЧНІ МОТИВИ ЛІРИКИ ПАВЛА ФИЛИПОВИЧА

У статті досліджується ідея відродження людяності в поезіях першої книги Павла Филиповича «Земля і вітер». Встановлено, що гуманістичний пафос у поетичних текстах письменника реалізувався вітаїстичними символами: «любов», «радість», «сонце», «творчість». Вони відіграють роль стилетворчих домінант, які формують стильову манеру поета.

Ключові слова: «неокласика», індивідуальна творча манера, стиль, стилетвірні домінанти.

Поява на літературному обрії 20-х років ХХ століття українських «неокласиків» була своєрідною реакцією на знецінення людського життя, нівеляцію людської душі. Власне, гуманізм визначив спрямованість їх поетичного пошуку. У спогадах Юрія Клена зазначено: «мета поета – дати те сильне, потужне слово, що, подібно Орфеевому співу, вміло б зачарувати і звіра і камінь. Це [...] висока недосяжна ціль, яку повинен собі ставити поет: діяти на людські серця так, щоб з камінних вони ставали живими» [5, 35]. Серед усіх куль-

турних цінностей гуманізм, мабуть, найважче було зберігати, особливо у ХХ столітті, позначеному двома протилежно спрямованими тенденціями: «піднесенням цінності людського життя й небаченим падінням його вартості» [4, 16]. На сучасному етапі особливо актуальною є потреба збереження в людині одвічних цінностей життя – краси і добра. З огляду на численні здобутки П. Филиповича для української літератури та водночас на малодосліджуваність його творчої спадщини, метою даної розвідки ставимо виявлення вітаїстичної

ідеї відродження людськості та засобів її реалізації в поезіях першої книги автора «Земля і вітер» (1922 р.).

В інтерпретації П. Филиповича «єдиним заповітом», «єдиною волею» є людяність, адже «людяність – єдиний шлях історичного прогресу», – зазначає Н. Костенко. В його поезії тільки людське «серце» – «мов маленький будинок / На неосяжній холодній землі» [13, 99], воно «чуле» [13, 73] і «мовчки літопис свій пише» [13, 131]. Таке «спокійно-чуле» забарвлення поетичної палітри зумовлено авторською концепцією життєстверджуючого гуманізму. Ядром поезії Павла Филиповича є любовна лірика. На думку Н. Костенко, «почуття любові й виступає у П. Филиповича як та надихаюча, відроджуюча сила, що може врятувати людське серце від зубожіння» [13, 25]. За приклад правлять рядки поезії «Коли летять як сиві зграї...»

І я уже не маю сили
Тебе забути, відійти.
Я чую тільки голос милий,
Я бачу світ, бо в світі – ти [13, 66].

Не випадково епіграфом до вірша поет узяв рядки П. Тичини «Як страшно!... Людське серце до краю обідніло». Суб'єктно-особистісні переживання приводять ліричного героя до усвідомлення кохання як внутрішньої потреби, тому образ коханої не ідеалізований, а створений досить реалістично. Цьому сприяє й той чинник, що майже всі відверті одкровення поета мають реального адресата – дружину Марію Михалюк.

З-поміж суто інтимних поезій виділяється «Коли почую твій співучий голос», сила якої в естетичній емоції. Сині волошки і колос серед поля, і пташки, – усе це радісно тремтить, гойдається і співає, коли забринить усміх коханої. Природолюбний гедонізм завжди був суттєвим чинником світобачення П. Филиповича; краса природи заворожувала його довершеністю, абсолютною гармонією, дарувала душевний спокій і поетичну наснагу. Достатньо переглянути заголовки поезій П. Филиповича зі збірки «Земля і простір» («Дивись, дивись, безмежні перелogi...», «Заклинаю вітер і хмари», «Не сонце – п'яна шинкарка», «Слава весняній траві...» і т. д.), щоб переконатися: їх пронизує освітленість, одухотвореність,

ясність, звеличення світла. Звідси й відчуття ліричним героєм майже екзистенційної насолоди від «злиття» і «злагоди» (Е. Соловей) з природою та всесвітом. Вочевидь за будь-яких обставин невід'ємний від поета-«неокласика» захват осяйним дивом життя.

В інтимній ліриці поет використовував культурологічні мотиви, зокрема, в сонеті «Саломея». Образ Саломеї (доньки Іродіади, за бажанням якої було вбито Іоанна Хрестителя) відіграє найрізноманітніші функції в «поетичному космосі» та художньому світі «неокласиків», конкретизується ідейною перспективою кожного твору. Так, П. Филиповича захопив біблійний образ як втілення еротичного начала у концепції Краси, – пристрасної, «ураганної», всеохоплюючої і руйнівної. У нього Саломея – сліпа («Сліпа жаго, непереможна вродо!» [13, 71]), тому що не розуміє значення речей, і через те здатна «спопелить життя народу». Тож маємо вираження амбівалентної природи краси – зовнішньо довершеної і внутрішньо потворної, що цілком відповідало естетичній програмі «неокласиків», наріжним каменем якої було осмислення краси як певного духовного абсолюту.

У творчості П. Филиповича домінує «солярний» мотив. Його філософія – аполлонська, що досить подібна до вчень піфагорійців, а також першого радянського «сонцепоклонника» – Павла Тичини. Наприклад, у раннього П. Тичини: «Я – сонцеприхильник, / я – вогнепоклонник. / Ненавиджу темне життєве болото, / я в душу таємне ловлю сонце злото» або у П. Филиповича: «Було ти любе і ясне, / Було байдуже і жорстоке, / Промінням бавило мене / І спекою кололо кроки. / Тебе любив, тебе люблю, / Ненависть заховавши разом...» [13, 63]. Цей концепт «сонцепоклоніння» своїм походженням завдячує давній українській традиції, за якою українська людина почувається частиною цілості і схильною до «первісної доброти» (за О. Кульчицьким).

Відома річ, племена, з яких складався український етнос, що пізніше сформувався в націю, репрезентантами троїстого астрального вогню, а також своїми предками вважали «Сонце, Зорю і Місяць» [2, 111]. У всіх слов'ян зберігся культ Сонця, який ототожнювався з культом християнського бога Хорса. Як зауважив О. Потебня,

«...усі сонячні свята (Різдво, Благовіщення, Світле Воскресіння) ознаменовані *грою сонця*» (курсив мій. – *I. P.*) [11, 534]. Очевидно, тому в стародавніх пам'ятках сонце зображено у вигляді кола, а його рух символізується спущенням з гори запаленого колеса. Читаючи трактат Г. Сковороди «Кільце», в якому сказано: «... колесо есть образ, закрывающий внутрь себя безконечное колесо вечности, и есть будто персть, прильнувшая к ней: «Дух жизни бьше в колесах» [10, 278], переконуємося в багатозначності цього образу. Його дослідженню як символу присвятила низку праць румунська дослідниця М. Ласло-Куцук. Зокрема, аналізуючи символ сонця у Г. Сковороди, авторка переконливо довела космогонічне значення сонця, од вітальної дії якого залежить життя всесвіту. Продовжуючи давню традицію національної тяглості, П. Филипович писав:

Єдине сонце для землі горить,
І всі колись з'єднаються в просторі –
Людина, звір, і квітка, і блакить [13, 49]

Інші поезії П. Филиповича різних років, в яких простежено образ сонця, засвідчили архетипну модель, що асоціюється зі справжнім світлом і репрезентує онтологічний стан переваги життєствердних сил світла над руйнівними силами тьми. Для об'єктивізації картини поетичного космосу П. Филиповича треба додати: в поодиноких випадках його сонце постає «байдужим» і «жорстоким», таким чином, поет «пластично відтворює рельєф світу [...] складними, але чистими штрихами малює поетичний образ як вияв особистого настрою, викликаного незбагненними крутими поворотами нелегкої життєвої дороги» [3, 249].

Суттєву роль для екзогезії ідейного змісту поезії П. Филиповича має жовтий (золотий) колір, що з часів античності «сприймався [...] як світлоносність, як застигле сонячне світло...» [1, 106]. Сполучивши блакитний та золотий кольори в один символ єдності, поет зробив суттєвий кольоровий акцент: висловив сподівання на національне відродження України:

Знову небо в озерах синіє,
Біла вишня у небі цвіте.
Ясне сонце, всевладна надіє,
Хай настане життя золоте [13, 103].

Зовнішня кольорова ознака символу жовто-блакитної барви створює відповідний настрій внутрішньої гармонії, поєднує особистий та громадський плани. Голубий і золотий (синій і жовтий), сполучаючись із відповідним семантичним рядом, набувають не лише естетичного, а й політичного осмислення.

Міфопоетична інтерпретація Місяця, як і міфу про створення світу, представляє синтез різних космогоній. Місяць здавна асоціювали зі смертю і відродженням, з долею і пророкуванням. Із появою християнства місяць пов'язували з богом, що зробив «ніч спокійнішою для людей і неспокійною для Чорнобога» [8, 58]. М. Еліаде стверджує, що місяць показує людині її справжній стан; тобто до певної міри людина дивиться на нього і знаходить у його житті себе. Тема «місяця» у художній спадщині П. Филиповича зумовлена захопленням космогонією того літературного середовища, в якому жив і розвивався поет. Як зауважує Л. Темченко, «краса місячної зоряної ночі – одна з провідних тем у творчості поета-«неокласика» [12, 122]. Загалом цей образ у нього тісно пов'язаний з українською національною традицією і, подібно П. Тичині, «відіграє роль алегорії певних суспільних або інтимних ситуацій» [6, 40]: («*сміється місяць*», «*місяць – гостонько*», «*радіє місяць*», «*місяць срібний*»).

Одним із прикметних прийомів, властивих поезії П. Филиповича, є відтворення внутрішнього психологічного стану людини через пластичний образ людської ходи, руху. Життєвий рух утілюється також міфологією «коня», котрий, відповідно до національної традиції, символізує пошук, порив у далечінь, передає складні життєві явища і стани («*Він тікав, і дививсь, / І на чорнім коні Лено-ру / Без упину мчав у степах*» [13, 49], «*Земля підо мною чи кінь? / Я мчу по степах, по селах, / Нагнусь, а трава шумить...*» [13, 62]. Обидва вірші нагадують мотиви балад відомих романтиків (Г.-А. Бюргера та А. Міцкевича). У поезії «Він тікав, і дививсь, і знову» кінь символізував сутінки хтонічного світу, у вірші «Не смуги золото-сизі» співвідносився з рятівним началом, символізував аристократизм і лицарськість людської душі. У всій цій динаміці й рухові відчутний вплив ідей А. Бергсона,

Г. Зіммеля та В. Віндельбанда (життя як нескінченний динамічний потік). Водночас потреба руху, мандрівки, емоцій – все це характерні ознаки поезики П. Филиповича, що нагадують літературний стиль Г. Сковороди, який в одній зі своїх парабол символічно узагальнює: «Жизнь наша вѣдь путь непрерывный» [9, 119].

Традиційним із погляду світової поезії, як наголошує Е. Соловей, стало усвідомлення життя як долі, призначення, талану. Тому не випадково поезія П. Филиповича «Закликав червень чарівну теплінь» містить філософське узагальнення: людина смертна, та безсмертні її діяння, її творчість. Поет вірить у безсмертя, звертаючись до молодшого покоління, залишає свій заповіт: «Смерть не мине, і ти загинеш сам, / Та безліч раз зійдуть твої творіння» [13, 105]. Така культурософська тенденція – акцент на моральності мистецтва – типологічна для «неокласиків», слушно зауважила С. Павличко: «поет є носієм вищого знання і покликаний його передати» [7, 11].

Як видно, у своїй першій поетичній збірці Павло Филипович прагнув створити гармонійний світ у єдності всього суцього, а ідея гуманізму була для нього першоосновою людського життя, що в тексті реалізувалася вітаїстичними символами «любов», «радість», «сонце», «творчість». Оскільки символ залишається відкритим для реінтерпретації, то дослідження у цьому річищі завжди будуть актуальними.

INNA RODIONOVA
Mykolaiv

VITAL THEMES OF PAVLO FYLYPOVYCH'S LYRICISM

The idea of revival of humanity in the poetry of the first book of Pavlo Phylpovych Earth and Wind is observed in the article. It is determined, that the humanistic pathos in the writer's poetical text is incarnated with help of vivid symbols: «love», «joy», «sun», «creative work». They play the role of stylistic dominants, which form the author's stylistic manner.

Key words: «neoclassic», individual creative manner, style, style-forming dominant.

ИННА РОДИОНОВА
г. Николаев

ВИТАИСТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ ЛИРИКИ ПАВЛА ФИЛИПОВИЧА

В статье исследуется идея возрождения человечности в поэзии первой книги Павла Филиповича «Земля и ветер». Доказано, что гуманистический пафос поэтических текстов писателя реализовался благодаря витаистическим символам: «любовь», «радость», «солнце», «творчество». Они служат стилетворческими доминантами, которые формируют стилевую манеру поэта.

Ключевые слова: «неоклассика», индивидуальная творческая манера, стиль, стилетворческая доминанта.

Список використаних джерел

1. Бычков В. В. Византийская эстетика: Теоретические проблемы / В. Бычков. — М., 1987. — 199 с.
2. Братко-Кутинський О. Феномен України / О. Братко-Кутинський. — К. : Газета «Вечірній Київ», Укр. акад. ориг. ідей, 1996. — 301 с.
3. Геник-Березовська З. Грані культур. Бароко. Романтизм. Модернізм. / Г. Сиваченко (пер. з чеськ.); М. Коцюбинська, Г. Сиваченко (упор. та прим.); М. Коцюбинська (вступ. ст.); Київ. слов'ян. ун-т., Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАНУ. — К. : Гелікон, 2000. — 368 с.
4. Життя етносу: соціокультурні нариси: Навч. пос. / Б. В. Попов, В. О. Ігнатов, М. Т. Степико та ін. ; Міжнар. фонд «Відродження» — К. : Либідь, 1997. — 240 с.
5. Київські неокласики / Упор. В. Агеєва. — К. : Факт, 2003. — 352 с. (Сер. «Укр. Мемуари»).
6. Ласло-Куцюк М. Шукання форми: Нариси з української літератури ХХ століття / М. Ласло-Куцюк. — Бухарест : Критеріон, 1980. — 327 с.
7. Орест М. Держава слова. Вірші та переклади (Упорядник та автор передмови С. Павличко, ред. М. Москаленко) / М. Орест. — К. : Основи, 1995. — 543 с.
8. Плачинда С. Міфи і легенди давньої України / С. Плачинда. — К. : Спалах ЛТД, 1997. — 175 с.
9. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2-х т. / Г. Сковорода. — К. : Наукова думка, 1973. — Т. 2. — 576 с.
10. Сковорода Г. Твори в 2-х т. — К. : АН УРСР, 1961. — Т. 1. — 635 с.
11. Слово и миф. — М. : Правда, 1989. — 243 с.
12. Темченко Л. Український неокласицизм 20-х рр. ХХ ст.: генезис, естетика, поезика: дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.01 — українська література. — Дніпропетровськ, 1997. — 167 с.
13. Филипович П. Поезії / П. Филипович. — К. : Радянський письменник, 1989. — 196 с.